

PILISMARÓT-DIÓS: ÚJ ŐSKŐKORI TELEP

Basaharc és Pilismarót között, annak a közel derékszögű háromszög alakú területnek az átfogója mentén, amit északról és keletről a meredeken délre forduló Duna határol, jóformán egymást érik a Würm utolsó hideghullámának végéről származó ősemberi vadásztanyák. A mindössze 8 kilométernyi hosszúságú dombvonulat, amelyet a közvetlenül a tövében húzódó országút választ el a Duna holocén teraszától, ugyanakkor a magyarországi Duna-völgy egyik legjobban megfigyelhető, kronológiai szempontból legmegbízhatóbban azonosítható fiatalabb terasz-rendszerét is képviseli. Geomorfológiai értékelését Pécsi Márton végezte el. A Pécsi-féle II b terasz (PÉCSI 1959, 110) a basaharci téglagyár fejtőjének déli végénél 24 méteres viszonylagos magasságban települt kavicsréteg. Erre az ún. „18—25 méter viszonylagos magasságú terasz”-ra több vályogzónával tagolt lösztakaró borul. Ez a terasz a Bitóci domb oldalában is kimutatható, s a Bitóci domb folytatásának, a Bitóci patak két oldalán is ez a terasz-kavics a löszhátak alapja. Ezek a dombok helyenként elérik a 40—50 méteres viszonylagos magasságot, de a kavicsréteg itt is 22 méter körüli magasságban található.

Ezek a magasságok itt a Duna „0” szintjétől érteendő relatív szintek. A Duna „0” pontja itt 100 m. tengerszint feletti magasságban van (PÉCSI 1959, 114). Ez a löszpalást rejtje az őskőkori telepnyomokat.

A terület őskőkori kutatását a fáradságtalan Horváth A. J. tanár kezdte el az 1930-as években. Majdnem valamennyi ma ismert lelőhelyet ő találta. Kéz A. teraszkutatásai közben figyelt fel az őslénytani leletekre, majd Mottl M. kezdte meg a rendszeres feltárásokat (MOTTL 1942, 3—5). Az ásások 1954—55-ben folytatódtak, Gábori V. és Gábori M. kutatta át a terület egy részét (GÁBORI—GÁBORI 1957, 57—61., XV—XVIII. t.) (GÁBORI a 1964, 54—61.; GÁBORI b 1964, 171—186; VÉRTES 1965, 189—190). Ezt a telepet érintette Erdélyi I. az avar temető feltárása közben (ERDÉLYI 1974, 44). A Komárom megyei topográfia terepbejárásakor újabb pontokon gyűjtöttek leleteket (HORVÁTH—KELEMEN—TORMA 1979, 289).

A kutatások eddigi adatait összefoglalva Pilismarót szűkebb környékén a következő lelőhelyeket ismerjük:

Pilismarót—Basaharc (a téglagyári fejtőgödör klasszikus lelőhelye)

Pilismarót—Basaharc II. (A Topográfia 17/15 lelőhelye)

Pilismarót—Diós (A Topográfiában 17/17 lelőhely, „Középhegy”)

Pilismarót—Bitóci domb (Topográfiában 17/18 lelőhely, helybéliek szóhasználatával Tetves tető)

Pilismarót—Bitóci völgy két oldala (Horváth A. J. gyűjtései óta ismert, még nem kutatott dombtetők, Bánom-dülő, Sárga-domb)

Pilismarót—Hábod (Mottl M. említi először)

Pilismarót—Öregek dülő (klasszikus)

Dömös—Pattanyus ill. Köves patak völgye (Topográfia 6/13 lelőhely)

Dömös—Táncsics M. u. (klasszikus)

Új lelőhelyünk a Pilismarót—Diós torok fölé nyúló, enyhe lejtésű terasz szerű földnyelven van. Három szelvényt nyitottunk itt, melyből kettőben egy későőskőkori telep részletét tártuk fel (4. kép). Egy kutatóárkot a Bitóci völgybe vezető földúttól délre nyitottunk. E szelvényünkben nem találtunk települési nyomokat, csak a vastagon felhalmozódott humuszban szórványosan péceli- illetve jellegtelen őskori cserepek voltak.

*Eszközök**Pengehegy (Pb 81/60) (1. kép 1)*

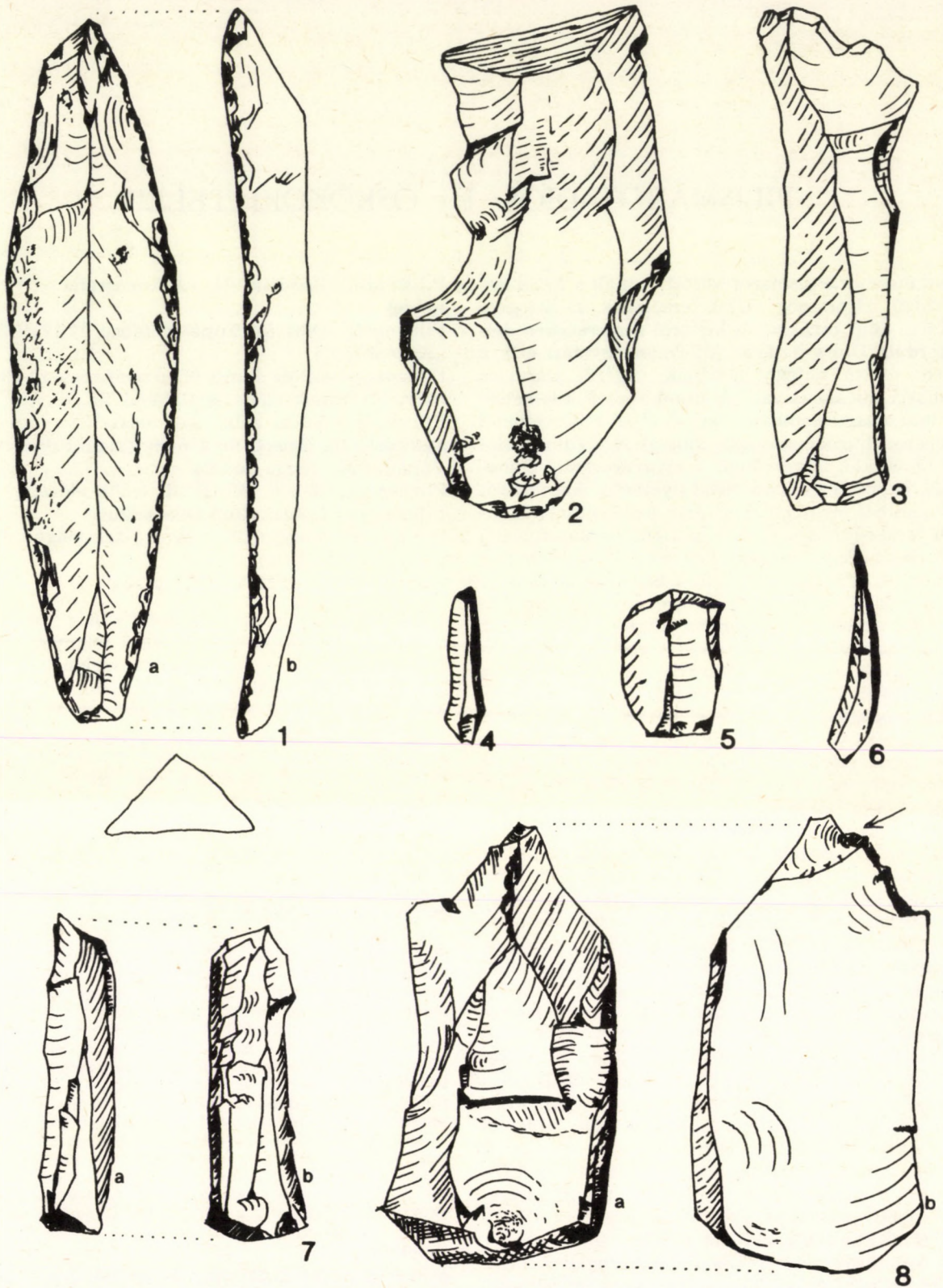
A legszebb eszköz. Az „E” szelvény nyitásakor, a kultúrréteg fölött 20 cm-rel került elő. A háromszög keresztmetszetű penge mindkét éle retusált. Alapja keresztbe csonkított, legnagyobb szélességét a penge felső és középső harmadának határán éri el.

Mérete: 113—28—11 mm, anyaga sávós-felzites riolit (DOBOSI 1978, 18), *tipikus Szeleta-nyersanyag*. Nem tudok arról, hogy ennek a nyersanyagnak a bükki előfordulásoknál közelebbi lelőhelye is lenne. Így a két terület között kapcsolatot kell feltételeznünk a Würm 3-ban. A Szob-Öregfalu dülőben felszínen talált levélhegynek nemcsak a nyersanyagát, hanem magát az eszközt is a bükki Szeletával hozza kapcsolatba Vértes (VÉRTES 1965, 162). Ez az eszköz azonban a korai Würmben kerülhetett a Bükkből a Duna-kanyarba.

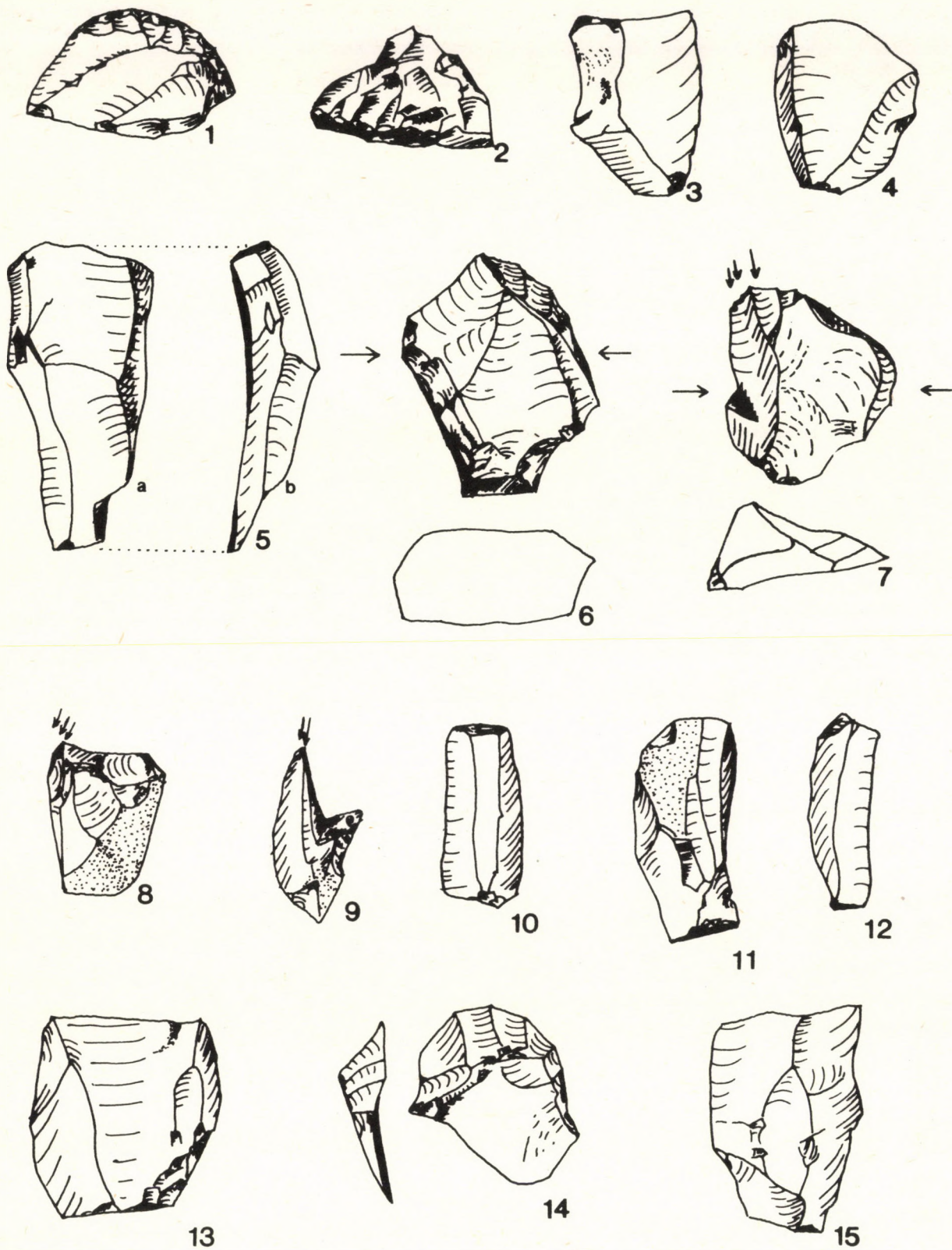
Vakarók:

pengevakaró (Pb. 81/32), alapján és jobb élén is retusált pengén magas homlokú, ferde vakaróél. Mérete: 54—21 mm, anyaga kova; (3. kép 4)

félkörös vakaró (Pb. 81/1), széles, plan-paralel szilánkon szabályos, ívelt vakaróél, jobb oldala kissé orros, mérete: 31—25—7 mm, anyaga fehér kova; (2. kép 1)

1. kép Kőeszközök Pilismarót—Diósról:
 1. pengehegy; 2—6. pengék; 7—8. árvésők (1:1)
 Abb. 1. Steingeräte von Pilismarót—Díós: 1. Klingenspitze; 2—6. Klengen; 7—8. Stichel

2. kép Vakarók, pengék és árvésók Pilismarót—Diósról (1:1)
 Abb. 2. Schaber, Klengen und Stichel von Pilismarót—Diós

szilánkvakaró: 2 db, Pb 81/76: hengeres magkő talpáról átlósan lehasított szilánk, a munkaéle a pengenegatívok enyhe karéjai, mérete: 31—25—7 mm, anyaga májbarna kova; (2. kép 14)

Pb. 81/83: megmunkált leütési felszínű szilánkon ívelt, 3 mm magas munkaél, mérete: 29—23 mm, anyaga fehér kova;

magkővakarók, gyaluk: 6 db

Pb. 81/23: csúcsos, altern élű vakaró szabályosan elfelezett magkővön, robusztus, vaskos eszköz, mérete: 72—60—35 mm, anyaga: világos színű, rossz minőségű, sávosan átkovácsodott;

Pb. 81/21: meredek homlokú, gyalu-élű magkőtöredék, átlósan elhasított, hengerded magkőből készítették, mérete: 37—29—16 mm, anyaga fehér kova;

Pb. 81/2: kúpalakú magkővön kettős, fogazott vakaróél, finoman retusált eszköz, mérete: 28—18—18 mm, anyaga májbarna kova; (2. kép 2)

Pb. 81/77: széles, magas magkődarabon, amelynek alakja kissé legömbölyített, altern megmunkálású, többszörös munkaélet alakítottak ki, mérete: 45—36—25 mm, anyaga világosszürke kova;

Pb. 81/16: hosszában felezett magkő talpát meredek retusálással ferdén levágták, így csúcsos gyalut alakítottak ki, mérete: 30—23—15 mm, anyaga világosszürke kova;

Pb. 81/79: oldalán pengenegatív, plan-paraalel szilánkon kissé homorú, meredek munkaél, mérete: 41—29—15 mm, anyaga jó minőségű, homogén sötétszürke kova;

Kaparó:

„Kielschaber”: magas szilánkon csúcsos, fogazott munkaél, mérete: 24—24—22 mm, anyaga barna kova.

Árvésók:

magkőárvésó: Pb. 81/4. hasábalakú, szépen kimunkált eszköz, mérete: 49—17—11 mm, anyaga: barna kova (1. kép 6);

oldalsó árvésók: összesen 7 db, ebből három vaskos, nem felsőpaleolit jellegű pengén készült,

Pb. 81/31: munkaélet árvésó-pattintékkal alakították ki, mérete: 53—27—10 mm, anyaga barna kova; (3. kép 2)

Pb. 81/41: romboid keresztmetszetű penge alapjánál készített, atipikus vágóél, mérete: 33—11—5 mm, anyaga szürke kova;

Pb. 81/48: vaskos, széles pengén készített árvésóél, mérete: 41—24—11 mm, anyaga világos szürke kova;

Pb. 81/95: szilánkon készült, mérete: 25—21—3 mm;

Pb. 81/39: pengeszerű szilánk csúcsán atipikus, ívelt árvésó, mérete: 39—16—3 mm, anyaga: világos szürke kova, legközelebbi analógiája Pilismarót—Öregek dűlön került elő (GÁBORI a, 1964, XIV. tábla 2).

Pb. 81/58: háromszög keresztmetszetű szilánkon atipikus árvésó, mérete: 20—22 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/94: szabályosan negyedelt kovakavicsra árvésó, mérete: 27—19—12 mm, anyaga májbarna kova; középső árvésó 4 db van:

Pb. 81/30: vaskos szilánkon árvésó-pattintékkal előállítva, mérete: 42—31—11 mm, anyaga: májbarna kova;

Pb. 81/75: bulbusos pengén készítették, átlagosan, a penge teljes szélességében, laposan, munkaélet gyöngyretussal tovább munkálták, mérete: 48—21—5 mm, anyaga: barna kova;

Pb. 81/71: kavicskérges, széles szilánkon készült, munkaéle széles, mérete: 42—31—11 mm, anyaga szürkésbarna kova;

Pb. 81/74: széles, igen gondosan megmunkált éle van, szilánkon készült, mérete: 36—24—14 mm, anyaga: májbarna kova;

— összefoglalva elmondhatjuk, hogy kicsiny eszközeinkben a legváltozatosabb és leggazdagabb típus

az árvésó, bár tekintettel a feltárt települési felszín méretére, a tények rögzítését nem követheti messze menő következtetés.

Kombinált eszközök

Pb. 81/49: széles pengén kialakított, gondosan megmunkált fűrő — oldalsó árvésó kombináció, az árvésó hosszanti élén intenzív tompító retussal, mérete: 54—31—6 mm, anyaga: májbarna kova, legközelebbi analógiája: Pilismarót—Öregek dűlőben (GÁBORI a 1964 XVI/5. rajz, bár ez az eszköz kevésbé tipikus) (3. kép 1).

Pb. 81/10: árvésó — pengevakaró kombinációja, rövid pengén, a vakaróél ferde, alapján sarkos árvésó, mérete: 28—18—8 mm, anyaga: finom, homogén sötétbarna kova (3. kép 9)

Pb. 81/100: az eszköz esetlegesen hasadt szilánknak tűnik, de a magas, kiemelkedő vésóél nagyon gondosan van kialakítva, mérete: 30—14—7 mm, anyag: világos szürke kova;

Retusált pengék: összesen 5 db

Pb. 81/53: bal élén gyöngyretus, mérete: 39—25—8 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/50: bulbusos penge, szórványos használati retussal, mérete: 69—19—10 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/73: széles, retusált penge, mérete: 47—25—7 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/44: zezugosan retusált gerincű nagy, durva penge, mérete: 94—30—15 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/38: pengeszerű magkőperem, retusált gerinccel, mérete: 55—13—8 mm, anyaga: kova;

Geometrikus eszközök: 2 darab

Pb. 81/ : magkőtöredék, mérete: 21—16—14 mm, anyaga: kova;

Pb. 81/96: szabályosan negyedelt kavics, retusált éllel, mérete: 27—15—10 mm, anyaga: kavics;

Megmunkált szilánkok:

kiemelendő két levélalakú szilánk: Pb. 81/45: mérete: 54—32—10 mm anyaga: kova;

Pb. 81/25: mérete: 35—26—8 mm, anyaga: kova;

völgylet szilánk: Pb. 81/26: mérete: 29—22—9 mm, anyaga: kova;

szórványosan retusált a

Pb. 81/55, 98 és a 10 számú, anyaguk kova, méreteik: 29—6, 16—14, 16—5 mm;

Magkövek:

leletünkben hiányoznak a tipikus felsőpaleolit magkövek,

kúpos (többszörös) a Pb. 81/9, mérete: 40—22—21 mm,

hengeres a Pb. 81/89, mérete: 29—19—15 mm,

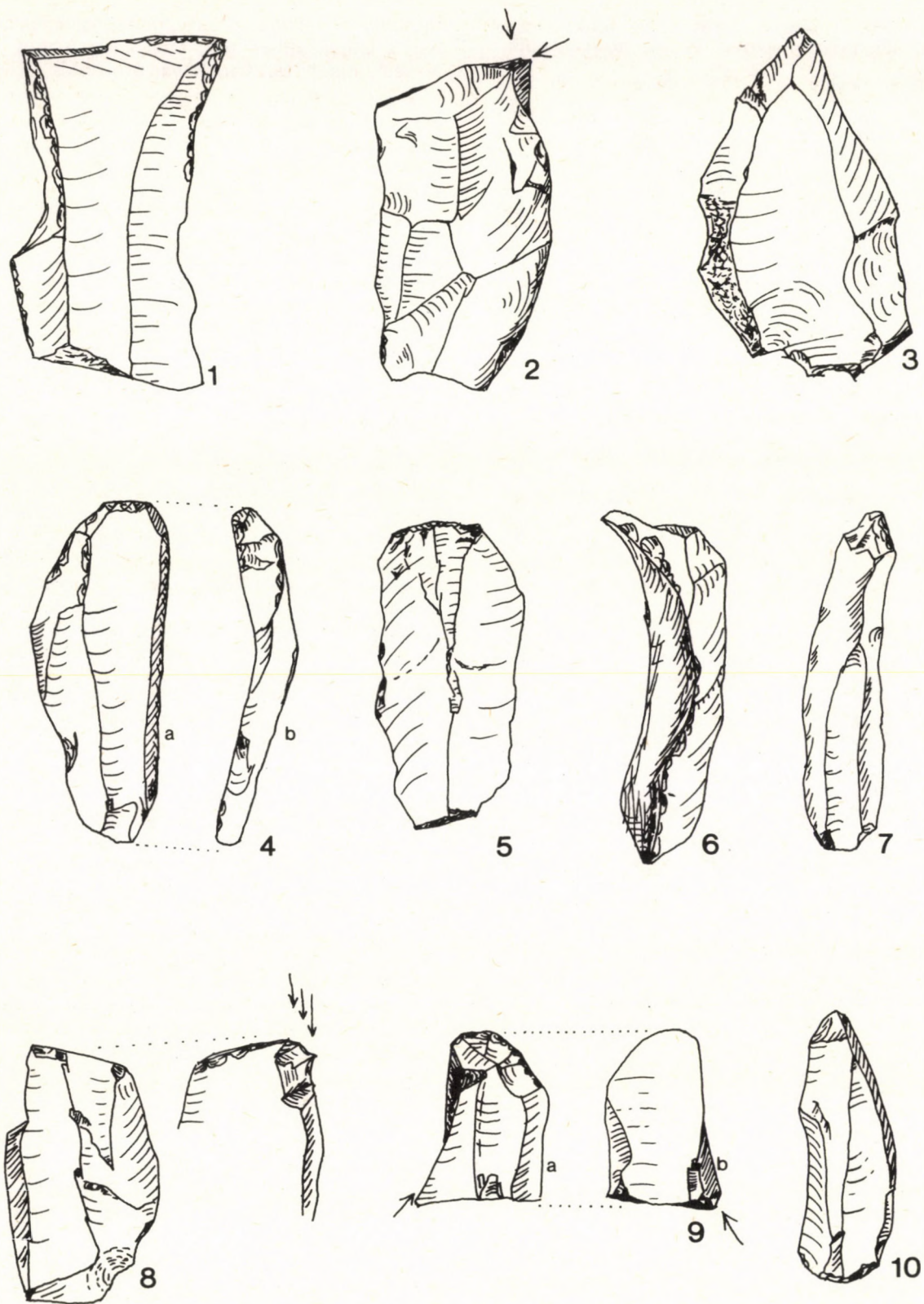
fél magkő a Pb. 81/99, mérete: 20—18—15 mm.

Pengék:

kevés tipikus pengénk van (éleik párhuzamosak, a hosszúság legalább kétszerese a szélességnek), 24 db ép, 6 db alap felőli töredék, 15 db pengeszerű szilánk, 3 db pengeszerű gerezd.

Hosszúsági csoportok:

10—20 mm között: 4 db
20—30 mm között: 8 db
30—40 mm között: 19 db
40—50 mm között: 8 db
50—60 mm között: 4 db
60—70 mm között: 1 db
70—80 mm között: —
80—90 mm között: 3 db
110—120 mm között: 1 db

3. kép Árvésők, pengék, kombinált eszközök Pilismarót—Diósról (1:1)
 Abb. 3. Stichel, Klingen, kombinierte Geräte von Pilismarót—Diós

Az eszközök és pengék, tehát a darabonként lemért tárgyak hosszúsági csoportjai és átlaghossz-számítás:

hosszúsági csoport	db	eltérés elt.×db	elt. ²
10—20 mm között	6	-30	180
20—30 mm között	21	-20	220
30—40 mm között	29	-10	290
40—50 mm között	16	—	690
50—60 mm között	9	+10	90
60—70 mm között	2	+20	40
70—80 mm között	2	+30	60
80—90 mm között	3	+40	120
90—100 mm között	1	+50	50
110—120 mm között	2	+70	140
	91		33 300

690

-500

190 : 91 = 2,09

45 mm—2,09 = 42,9 mm az átlaghossz, s² = 357,34

Az eszközök hosszúságának és szélességének aránya:

csoportok	középérték	db
I. 1 : 1 — 1 : 1,5	0,83	29
II. 1 : 1,5 — 1 : 2	0,58	24
III. 1 : 2 — 1 : 3	0,41	24
IV. 1 : 3 — 1 : 4	0,29	7
V. 1 : 4 — 1 : 5	0,22	5
VI. 1 : 5 — 1 : 6	0,18	2

Pilismarót—Diós eszközegegyüttesében a hosszúság-szélesség arányának átlagértéke: 0,5656.

A Pilismarót—Dióson feltárt eszközök morfológiai-tipológiai jellegzetességei leginkább a Pilismarót-Öreges dűlőben több terepbejárás és ásatáson (elsősorban az 1954—55-ös feltáráson) gyűjtött anyaghoz állnak közel. Különösen a széles, durva, esetenként retusált gerincű pengék és a változatos vésők mutatnak rokonságot, a vakarók csoportja egyelőre szegényes.

Nyersanyagmegoszlás:

a teljes anyag (eszközök, pengék, szilánkok, gyártási hulladék) együtt)

kova: 190 db

obszidián: 8 db

felzites-sávós riolit: 1 db

kvarcit: 1 db

gyengén átkovácsodott homokkő: 1 db.

A kova gyűjtőfogalom, a fehértől a sötétbarnaig változatos színű és minőségű, többnyire világos szürke és közepes finomságú nyersanyagot fed. Az eszköznyersanyag beszerzésének helye egyelőre ismeretlen. A nyilvánvalóan kavics-nyersanyag valószínűleg azokból a Würm előtt lerakódott Dunateraszokból származik, amelyek természetes feltárásai több helyen ma is előbukkannak a löszlepel alól. A tömb-kova legalább két helyről származik, nincs messze Tata-Kálváriadomb, ahol a rézkorban már iparszerűen bányászott barna színű kovaelő-

fordulást ismerünk. A Visegrádi-hegységben, (esetleg) a Börzsönyben még számtalan, akkor hozzáférhető, ma feltáratlan kovaelőfordulás létezhet.

A helyidegen nyersanyagok — jelen esetben az obszidián és a riolit — jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni a csere- (kereskedelmi) kapcsolatok kimutatása szempontjából. Az obszidián a közismert vidékre, a felzites-sávós riolit a Bükk jól körülhatárolt területei felé vezet (DOBOSI 1978, 3. ábra). Publikált adatok szerint ebből a nyersanyagból a Pilismarót—diósi pengehegy a második eszköz a Dunakanyar vidékén (VÉRTES 1965, 162). Nem találtunk bizonyítékot, hogy ezt az eszközt helyben készítették, már készen kerülhetett a telepre. — A kultúrrétegben előkerült egy okker-rögöcske is.

Települési jelenségek

A Dunakanyar ősköri telepének vízközelségét ökológiai okok magyarázzák: a folyómenti települések vadászai a gázlókon átkelő réncordák elejtésére specializálódtak (GÁBORI 1964b, 179). Hangsúlyozzuk, hogy a Basaharc—Dömös közötti partszakasz telepének földrajzi helyzete nemcsak abban azonos, hogy a Duna holocén árterét szegő dombháton van, hanem abban is, hogy az eddigi tapasztalatok szerint csaknem mind a Dunába délről torkolló, a löszhátaikat felszabdáló, közel párhuzamosan folyó apró vízfolyások partjain találjuk a vadásztanyákat, ahol az összeszűkülő patakmedrek terelik a csordákat.

Amennyire a feltárt kultúrrétegből ezt meg lehet ítélni, nemcsak az eszközök, hanem a település formája is azonos a Pilismarót-Öreges dűlőben megfigyelttel. Már a humuszban lehet találni néhány, a talajműveléssel felszínközébe került szilánkot, eszközt. A kultúrréteg a jelenlegi felszíntől 60—80 cm mélyen van. A szelvényekben egy kb. 6 m² nagyságú, határozottan félkört formáló települési foltot találtunk. Gábori V. és Gábori M. ugyanezt tapasztalta az Öreges dűlőben (GÁBORI 1946b, 172—173), ahol a leleteket elszórt, egymástól nagyobb távolságokra levő foltokból gyűjtötték. A löszben jellegzetesen fosszilizálódott, rossz megtartású fauna elrendeződésében nem figyelhetünk meg törvényszerűséget, a szegényes csontanyag eloszlása egyenletes. Az eszközök is erősen kérgezetek, soknak a felfagyás miatt az alsó lapja. Néhány szilánkot, eszközt élén beágyazódva bontottunk ki, ennek jégkori talajmozgás is oka lehet. Építménynek, tűzhelynek nem bukkantunk nyomára.

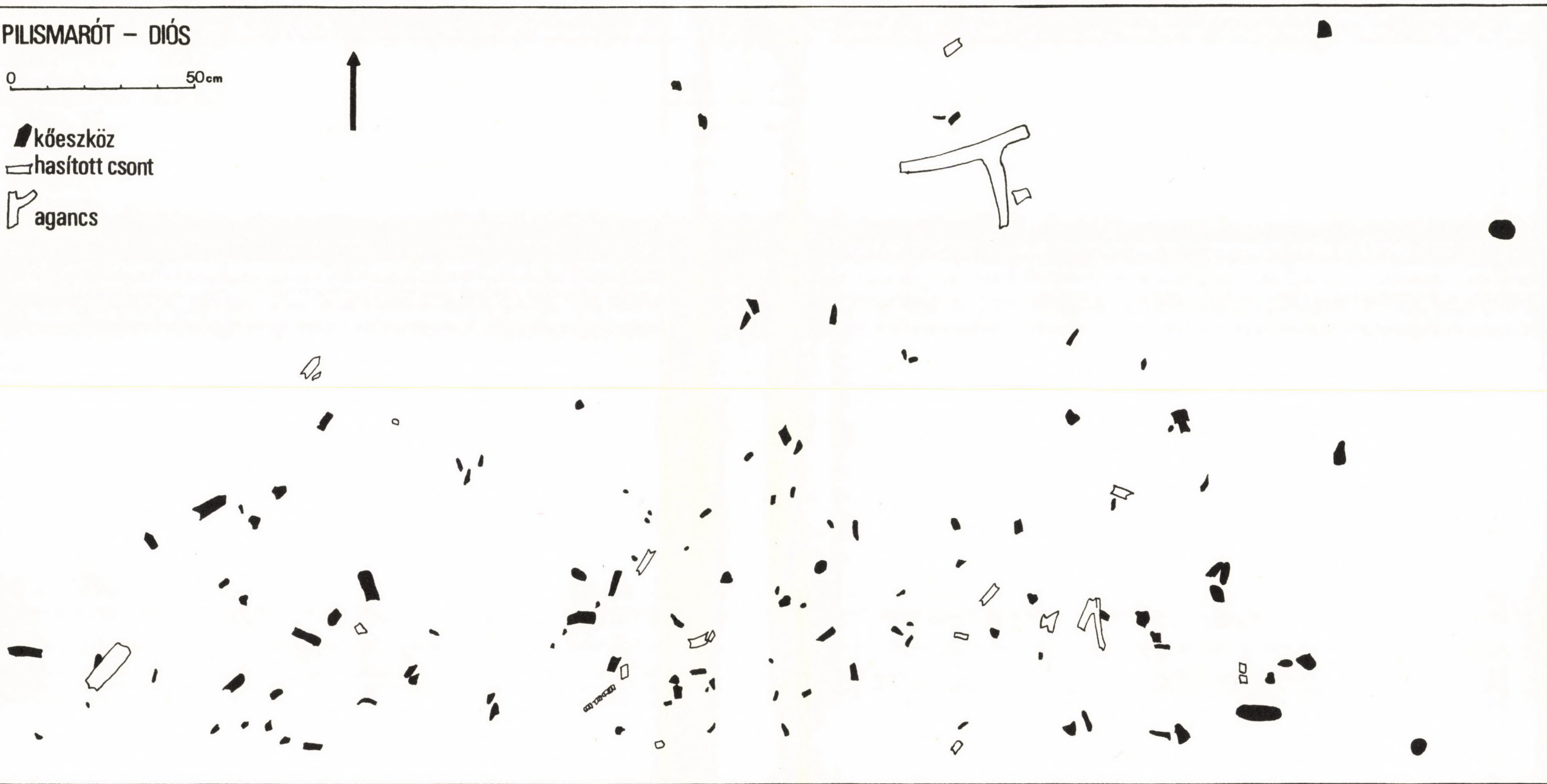
Kronológia

Rétegtani megfigyeléseink a rövid szondázó ásatáson nem voltak mérvadóak. A kultúrrétegig a felső, mezőgazdaságilag művelt humusz alatt homogénnek tűnő lösz van. Gábori M. Pilismarót-Öreges

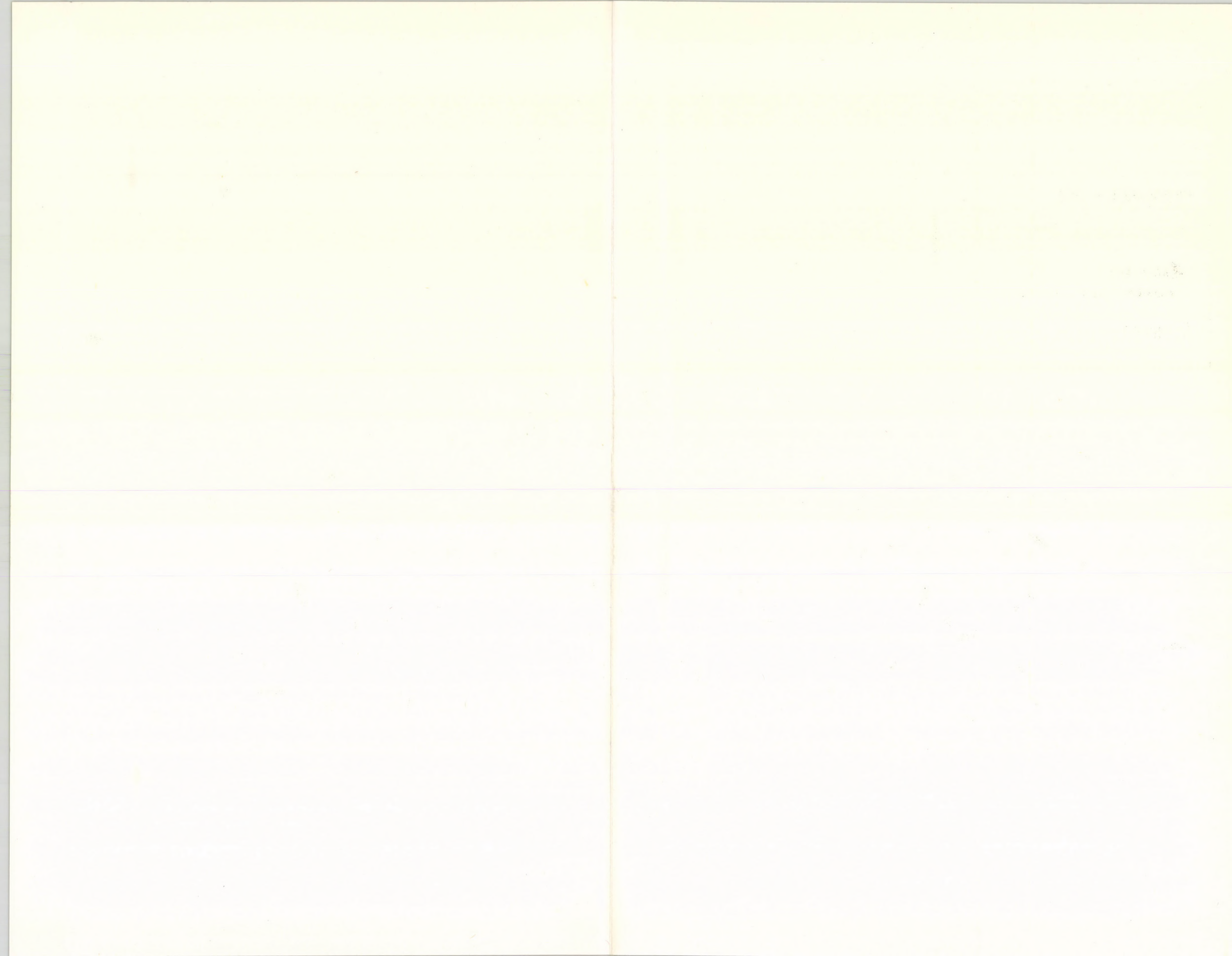
PILISMARÓT – DIÓS

0 50cm

- kőeszköz
- hasított csont
- ⌞ agancs

4. kép Pilismarót—Diós, települési felszín részlete
Abb. 4. Pilismarót—Diós, Teil der Siedlungsoberfläche

dülön végzett fúrásának eredményei szerint kb. 2 méterig függőleges elválású, sárga lösz várható, s mi is tapasztaltuk a sztyepei felhalmozódásra jellemző fosszilis gyökér-üregeket. Az Öregek dülőben 1,8—2 méter között pedológiai kettéválk a lösz, majd 5,4 méter mélyen erősen vályogosodott, vöröses, betemetett talajzóna következik. Az 1,8—2 méteres határ fölötti lösz a Würm 3-ban rakódott le (GÁBORI 1964a, 178—179).

A radiokarbon kormeghatározás jelenlegi lehetőségei a későwürmre korlátozzák azokat a lelőhelyeket, amelyeken az abszolút-kronológiai dátum elfogadhatóan korrelálható a geológiai, faunisztikai és régészeti megfigyelésekkel. Az időrendi adatokat összefoglaló dolgozatokban is ez a periódus kapja a legnagyobb hangsúlyt, nem kis mértékben az igen magas színvonalú löszmorfológiai kutatások eredményei miatt (GEYH—SCHWEITZER—VÉRTES—VOGEL 1969, GÁBORI—CSÁNK 1970).

Táblázatunkban ennek a két dolgozatnak az eredményei alapján megkíséreltük Pilismarót—Diós időrendi helyzetét megállapítani.

Év- ezred	GÁBORI— CSÁNK, 1970	VÉRTES 1969	DOBOSI— VÖRÖS
10	Szekszárd		
11			
12	Dunaföldvár Zalaegerszeg		(Tokaj, A talaj fölött eszköz)?
13	Arka		
14			
15			
16		Tápiósüly, „A” talaj	
17	Ságvár felső Arka alsó Madaras		Madaras, Ságvár, Tarcál,
18	Ságvár alsó Arka (?)		Pilismarót— Diós
19			
20	Balla bg. (!)	Tokaj „B” talaj	
21			
26		Veszprém „C” talaj	
27			
28	Bodrogkeresztúr		Tápiósüly „C”
29		Mende „C” talaj	
30			
31			
32		Solymár „D” talaj	

A löszfeltárások „A” talajszintjét Tápiósüly képviseli. Kora a talaj tetejéről származó faszénminta vizsgálata szerint $16\,750 \pm 400$ év. A magas $\pm$ érték a mintavétel helye miatt is valószínű, hogy a talajképződés folyamatának zöme a 18. évezredben lehetett. Ugyanígy a 19. évezred határára datálható a madarasi telep is, $18\,080 \pm 405$ (!) értékkel. A 18. évezred a ságvári gazdag felső, és az arkai alsó kultúrréteg is. A C 14 adatok értékelésénél mindig számolnunk kell a földrajzi távolságokból, morfológiai sajátosságokból adódható eltérésekkel, a mintavétel helyéből, a minta tisztaságából következő (objektív) tévedési lehetőségekkel, a vizsgálati módszer újabban hangsúlyozott, s egyelőre kiküszöbölhetetlennek tűnő ellentmondásaival.

A 18—19. évezredben a lelőhelyek feltűnően megsokasodnak. Ennek alapján erőteljes népmozgásokkal számolhatunk. Ezek oka vagy (a Kárpát-medencén kívüli területekről történő) be-, vagy a (már itt élő) törzsek szétáramlása lehetett. Gábori mutat rá (GÁBORI 1964b, 184) a felsőpaleolitikum vadászcsoportjainak életmódjára visszavezethető kettős települési rendszerre. A lelőhelyek egy része központi „bázis”-település, egy része viszont átvonuló — visszavonuló tanyahely lehetett. A bázisstelepek anyagi és szellemi kultúrája kapcsolatainak kutatása az eredettel, elterjedéssel összefüggő vándorlások útvonalát rajzolja meg, míg a rövid ideig lakott, időszakos tanyák helyének megválasztását a vadászott állatok vonulása határozza meg.

Táblázatunkban a löszprofilok „B” talajszintjéből egy adatunk van: Tokajról. Az elkövetkező kutatások feladat lesz véglegesen tisztázni, hogy a Ságváron kimutatott enyhe oscilláció, a 17—18 ezer közötti „little interstadial” (GÁBORI—CSÁNK 1978, 11.) melyik geomorfológiai szinttel azonosítható, esetleg volt-e még egy kis interstadiális a 20—21. évezredben. Az adatok alapján úgy véljük, hogy a pedológiai kevésbé fejlett „A” talajszintben lássuk ezt a „ságvári interstadiális”. Ennek a kérdésnek a végleges megoldása azoknak a régészeti lelőhelyeknek az időrendi besorolásánál van jelentősége, amelyeken a település korának meghatározását csak rétegtani adatokra alapozhatjuk.

Ez időszak lelőhelyei paleontológiailag a *Pilisszántói faunaszakaszba helyezhetők*. (VÖRÖS I. appendix). A faunaszakasz általános jellemzője a rén és a kisméretű ló; ezek vannak Tarcalon (DOBOSI 1975, JÁNOSSY 1975, 25—26), Ságváron és *Pilismarót—Dióson*. Az őslénytani besorolás nem mond ellent a régészeti és rétegtani adatoknak.

A nagyemlősök nemzedékváltásának ritmusa nem elég gyors, hogy kimutassa a ságvári interstadiális geológiai igen rövid időszakát. Jó eséllyel értékelhetjük viszont a malakológiai mintákat. Tarcalon a jellegzetes löszfauna szegényes, de a melegebb klímára utaló fajok a kultúrrétegből kerültek elő (KROLOPP 1975, 28). Ugyanez a kép látszik kirajzolódni a pilismaróti—diósi puhatestű faunából is

(ld. KROLOPP appendixe). A jövőben meg kell kísérelni meghatározó mennyiségű kisémlős maradványt gyűjteni szabadtéri telepeinken is.

Táblázatunkon lefelé haladva az idősebb lelőhelyek kiesnek vizsgálódásunk köréből. Ismét elég jól körülhatárolható a lösz „C” talajszintje: 26—29 ezer között. Veszprém és Mende löszprofil „C” talajához és a bodrogkereszturi telephez csatlakozik a Tápió-súly „C” talajszint is a meghatározó értékű mammut-lelet miatt.

Vértés L. az eddig ismert legidősebb gravetti eszközgyűttes értékelésekor fejti ki véleményét a hazai gravetti telepek kronológiai szintjeiről és meghatározó eszköztípusairól. A Würm 3-kori és a fiatalabb lelőhelyeken jelentkező „aurignaci” elemeket nem egy adott népesség évezredekén át örökített megmunkálási technikájaként értelmezi. Az általános törvényszerűségként felfogható mikrolitizálás teremt hasonló típusokat az azonos ritmusban, közel azonos körülmények között fejlődő felsőpaleolitik kultúrákban (VÉRTES 1966, 14). Ha következtetéseit elfogadjuk, két dolgot kell kiemelni:

1. Egy adott kulturális egység hosszú ideig tartó, radikális külső hatásoktól elszigetelt, belső fejlődése törvényszerűen a mikrolitizálódás irányába halad. A Duna-kanyar mint nagyobb tájegység őskőkori népessége a Kárpát-medencén kívüli területekről történő lendületes beáramlás során szállta meg a területet. Az eszközgyűttesekre nem jellemző a klasszikus értelemben vett mikrolitika;

2. Pilismarót-Öregek dűlő és Pilismarót—Diós abszolútkronológiailag lehet közel egyidős, de kulturálisan nem azonos szintet képviselnek. Pilismarót—Dióson a mintegy felényi eszköz között is már két olyan eszközt találtunk, amelyeken „aurignacoid” jellegek fedezhetők fel: a pengehegy és a magas gerincű Kielschaber. Ez utóbbiról elmondható, hogy magas gerince az eszköz kis méretével függ össze. Ha nem egyedi eszköz, s további leletek is megerősítik e belső fejlődés kezdetét, akkor Diós egy fiatalabb kulturális stádiumot képvisel.

A telep feltárását — további leletek reményében — szándékunkban áll folytatni.

T. Dobosi Viola

IRODALOM

- DOBOSI 1975 V. T. DOBOSI, *Adatok a Bodrog-völgy őskökorához*. FolArch 25 (1975) 9—25.
- DOBOSI 1978 V. T. DOBOSI, *A pattintott kőeszközök nyersanyagáról*. FolArch 29 (1978) 7—19.
- ERDÉLYI 1974 I. ERDÉLYI, *Pilismarót—Öregek dűlő* RégFüz I. 27 (1974) 45.
- GÁBORI — GÁBORI 1957 M. GÁBORI—V. GÁBORI, *Etudes archéologiques et stratigraphiques dans les stations de loess palaeolithiques de Hongrie*. ActaArchHung 8 (1957) 3—117.
- GÁBORI 1964/a M. GÁBORI, *A késői paleolitikum Magyarországon*. Régészeti Tanulmányok III. Bp. 1964.
- GÁBORI 1964/b M. GÁBORI, *Beiträge zum Paläolithikum des Donauknie-Gebietes*. ActaArchHung 16 (1964) 171—186.
- GÁBORI 1968 M. GÁBORI, *Archaology and Prehistory of the hungarian „Loess-Palaeolithic”*. La Prehistoire. 1968. 187.
- GÁBORI—CSÁNK 1970 V. GÁBORI—CSÁNK, *C—14 dates of the Hungarian Palaeolithic*. ActaArchHung 22 (1970) 3—11.
- GÁBORI—CSÁNK 1978 V. GÁBORI—CSÁNK, *Une oscillation climatique a la fin du Würm en Hongrie*. ActaArchHung 30 (1978) 3—11.
- GEYH—SCHWEITZER—VÉRTES—VOGEL 1969 Dr. M. A. GEYH—F. SCHWEITZER—Dr. L. VÉRTES— Dr. J. C. VOGEL, *A magyarországi würmi eljegesedés új kronológiai adatai*. Földrajzi Értesítő 18 (1969) 5—18.

- HORVÁTH—KELEMEN—
TORMA 1979 I. HORVÁTH—M. KELEMEN—I. TORMA, *Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a dorogi járás*. Bp. 1979.
- JÁNOSSY 1975 D. JÁNOSSY, *Tarcal—Citrombánya őskőkori lelőhely gerinces faunája*. *FolArch* 25 (1974) 26.
- KROLOPP 1975 E. KROLOPP, *Tarcal—Citrombánya őskőkori lelőhely Mollusca-faunája*. *FolArch* 25 (1974) 27—28.
- MOTTL 1942 M. MOTTL, *Adatok a hazai ó- és újpleisztocén folyóteraszok emlősfaunájához*. *M. Kir. Föld. Int. Évk.* 36 (1942) 1—70.
- PÉCSI 1959 M. PÉCSI, *A magyarországi Duna-völgy kialakulása és felszínalak-tana*. *Földrajzi Monográfiák* III. Bp. 1959.
- VÉRTES 1965 L. VÉRTES, *Az őskőkor és átmeneti kőkor emlékei Magyarországon*. *Régészeti Kézikönyv* I. Bp. 1965.
- VÉRTES 1966 L. VÉRTES, *The Upper Palaeolithic Site on Mt. Henye at Bodrog-keresztúr*. *ActaArchHung* 18 (1966) 3—14.